

REFERENCES

1. Abert Gh.I. V.A. Motsart. Ch. 2. Kn. 2. M. : Muzyka, 1990. 560 s.
2. Batovs'jka O.M. Khorovyj komponent v operakh zakhidnojevropejs'kykh kompozytoriv XVII–XVIII st. : navch. posib. dlja stud. muz. vuziv, specializacija "Khorove dyryghuvannja". Kh. : Vyd-vo Brovin O.V., 2010. 168 s.
3. Berlyand–Chernaya O.S. Opery Motsarta. M. : Muzyka, 1957. 180 s.
4. Istoriya opery: Zapadnaya Yevropa. XVII–XVIII vek.: ucheb. pos. / I.L. Ivanova, G.V. Kukol, M.R. Cherkashina. K. : Zapovit, 1998. 384 s.
5. Motsart V.A. "Volshebnyaya fleyta": klavir, pid red. V. Suslina. M.: "Muzyka", 1971. 222 s.
6. Muginshteyn M.L. Khronika mirovoy opery 1600–1850. Yekaterinoburg : U-Faktoriya pri uchastii izdatelstva Gumanitarnogo universiteta, 2005. 639 s.
7. Sollertinskiy I.I. Istoricheskie etyudy. L., 1963. 393 s.

УДК 78.071.2

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-30-1-19>

Віола Григорівна Демидова
ORCID: 0000-0002-8757-0385

кандидат педагогічних наук, народний артист України,
доцент кафедри сольного співу
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
violademidova2017@gmail.com

ПРОГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІАНІСТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА У КЛАСІ ВОКАЛУ

Мета роботи – визначити основні показники прогностичної функції професійної діяльності піаніста-концертмейстера у вокальному класі в педагогічному аспекті. **Методологію дослідження** становлять методи структурно-функціонального аналізу, системний метод та міждисциплінарний підхід до вивчення музично-виконавської діяльності, а також основні положення вокальної педагогіки. **Наукова новизна** дослідження полягає у спеціальному підході до професійної майстерності концертмейстера в роботі зі студентами-вокалістами, спрямованому на виявлення чинника прогнозування педагогічного процесу. Прогностична функція діяльності концертмейстера розглядається в контексті її педагогічного потенціалу: як можливості особистісно орієнтованого підходу до процесу професійного навчання, емоційно-психологічної взаємодії з вокалістом, творчого діалогу у процесі музичного виконання. **Висновки.** Прогностичні здібності та навички є найважливішим структурним компонентом професійної компетентності концертмейстера, за допомогою якого здійснюється багаторівнева взаємодія піаніста і вокаліста. Ця взаємодія забезпечує доцільність вирішення поставлених завдань і досягнення цілей у процесі навчання студентів, успішність концертної практики. Здатність до прогнозування виражається на таких рівнях діяльності концертмейстера: розумовому (аналітичність, усвідомленість, гнучкість і перспективність мислення), емоційно-психологічному (емоційна чуйність і мобільність психічних реакцій), вербальному (адекватне словесне оформлення цілей і завдань), практично-дієвому (створення ситуативного комплексу). Прогностична функція діяльності концертмейстера є спеціальним системним явищем, яке орієнтоване на досягнення «художнього результату».

Ключові слова: концертмейстер, вокаліст, професійна діяльність, прогностична функція, психологія прогнозування, педагогічний процес, творчий процес.

Demidova Viola Hryhorivna, Ph. D. in Pedagogical Sciences, People's Artist of Ukraine, Assistant Professor at the Department of Solo Singing of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

The prognostic function of the professional activity of a pianist-accompanist in a vocal class

Research objective of the study is to determine the main indicators of the prognostic function of professional activity of the pianist-concertmaster in the vocal class in the pedagogical aspect. **The methodology** of the study is the methods of structural and functional analysis, systemic method and interdisciplinary approach to the study of music and performance, as well as the main provisions of vocal pedagogy. **The scientific novelty** of the study is a special approach to the professional skill of the concertmaster in working with vocal students, aimed at identifying the predictor of the pedagogical process. The prognostic function of the concertmaster's activity is considered

in the context of its pedagogical potential: as a possibility of a personality-oriented approach to the process of vocational training, emotional-psychological interaction with the vocalist, creative dialogue in the process of musical performance. **Conclusions.** Predictive abilities and skills are the most important structural component of the professional competence of the concertmaster, through which the multi-level interaction of the pianist and vocalist is carried out. This interaction ensures the expediency of solving the set goals and objectives in the student learning process and the success of the concert practice. The ability to predict is expressed at the following levels of activity of the concertmaster: mental (analytical, awareness, flexibility and perspective of thinking), emotional-psychological (emotional responsiveness and mobility of mental reactions), verbal (adequate verbal formulation of goals and practice), complex). The prognostic function of the concertmaster's activity is a special systemic phenomenon, which is oriented towards the achievement of "artistic result".

Key words: concertmaster, vocalist, professional activity, prognostic function, psychology of forecasting, pedagogical process, creative process.

Демидова Виола Григорьевна, кандидат педагогических наук, народный артист Украины, доцент кафедры сольного пения Одесской национальной академии имени А. В. Неждановой

Прогностическая функция профессиональной деятельности пианиста-концертмейстера в классе вокала

Цель работы – определить основные показатели прогностической функции профессиональной деятельности пианиста-концертмейстера в вокальном классе в педагогическом аспекте. **Методология исследования** – методы структурно-функционального анализа, системный метод и междисциплинарный подход к изучению музыкально-исполнительской деятельности, а также основные положения вокальной педагогики. **Научная новизна** состоит в специальном подходе к профессиональному мастерству концертмейстера в работе со студентами-вокалистами, направленном на выявление фактора прогнозирования педагогического процесса. Прогностическая функция деятельности концертмейстера рассматривается в контексте ее педагогического потенциала: как возможности лично ориентированного подхода к процессу профессионального обучения, эмоционально-психологического взаимодействия с вокалистом, творческого диалога в процессе музыкального исполнения. **Выводы.** Прогностические способности и навыки являются важнейшим структурным компонентом профессиональной компетентности концертмейстера, с помощью которого осуществляется многоуровневое взаимодействие пианиста и вокалиста. Это взаимодействие обеспечивает целесообразность решения поставленных задач, достижение целей в процессе обучения студентов, успешность концертной практики. Способность к прогнозированию выражается на следующих уровнях деятельности концертмейстера: умственном (аналитичность, осознанность, гибкость и перспективность мышления), эмоционально-психологическом (эмоциональная отзывчивость и мобильность психических реакций), вербальном (адекватное словесное оформление целей и задач), практически-действенном (создание ситуативного комплекса). Прогностическая функция деятельности концертмейстера является специальным системным явлением, которое ориентировано на достижение «художественного результата».

Ключевые слова: концертмейстер, вокалист, профессиональная деятельность, прогностическая функция, психология прогнозирования, педагогический процесс, творческий процесс.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку музичного мистецтва професійну діяльність піаніста-концертмейстера розуміють як багатопланове явище музично-виконавської творчості. Наукове осмислення концертмейстерства спрямоване на визначення його різних проявів як специфічної галузі музично-виконавської практики: це і вид професійної діяльності, і особливий рід особистісної професійної компетентності, і окремий вид музичної культури, і окремий тип музично-виконавського мистецтва, який історично був пов'язаний з еволюцією ансамблевої музики. Тобто осягнення концертмейстерства як цілісного явища музично-виконавської культури із широким змістовним спектром, як того феномену музично-творчої діяльності, що має певні системні ознаки, ставить питання розгляду його окремих елементів, тих складників, які визначають специфічні характеристики цієї діяльності. Прогностичний аспект професійної діяльності піаніста-концертмейстера в даному смисловому контексті є актуальним для наукового дослідження, оскільки саме він становить ядро практичної праці концертмейстера у вокальному класі, яке орієнтоване на прогнозування результатів творчого процесу під час навчання студентів-вокалістів та концертної виконавської практики.

Мета дослідження – визначити основні показники прогностичної функції професійної діяльності піаніста-концертмейстера у вокальному класі в педагогічному аспекті.

Методологічну основу дослідження становлять методи структурно-функціонального аналізу, системний метод та міждисциплінарний підхід до вивчення музично-виконавської діяльності, а також основні положення вокальної педагогіки.

Наукову новизну дослідження становить спеціальний підхід до професійної майстерності концертмейстера в роботі зі студентами-вокалістами, спрямований на виявлення

чинника прогнозування педагогічного процесу. Прогностична функція діяльності концертмейстера розглядається в контексті її педагогічного потенціалу: як можливості особистісно орієнтованого підходу до процесу професійного навчання, емоційно-психологічної взаємодії з вокалістом, творчого діалогу у процесі музичного виконання.

Існує достатня кількість літератури, що висвітлює педагогічні аспекти професійної діяльності концертмейстера в загальному плані: такі зразки є універсальними для будь-якої галузі концертмейстерської практики. Серед них перші російськомовні роботи з концертмейстерства Н. Крюčkова, А. Люблінського й А. Готліба, Е. Кубанцева, дисертаційні дослідження А. Григор'єва, М. Сидорової, Е. Попової, Ю. Мірлас, І. Бутової. Специфіці концертмейстерської роботи з вокалістами присвячені статті К. Виноградова, В. Подільської, М. Серік, методичні посібники Л. Живова, Н. Горошко, Е. Економової, О. Філатової, автора даної публікації. У багатьох із названих робіт спеціально не досліджувалась проблема прогностичної функції діяльності концертмейстера у вокальному класі, але ж підходи до цієї проблематики часто наявні в музично-педагогічних роботах, оскільки вона є центральним професійним маркером професії концертмейстера.

Виклад основного матеріалу. Наукове осмислення професійної діяльності концертмейстера в розумінні спеціального виду музично-виконавської практики формувалося досить поступово у ХХ ст., оскільки ця галузь музичного професіоналізму розвивалася у складній взаємодії композиторської та виконавської праці. З кінця 1990-х рр. з'являється все більше музикознавчої та музично-педагогічної літератури, яка висвітлює проблеми професії концертмейстера й особливості його професійної діяльності. На сучасному етапі можна відзначити найбільшу кількість досліджень (монографії, дисертації, окремі статті, методичні посібники). Досить різноманітна література, яка висвітлює різні сторони та рівні мистецтва концертмейстерства, різні аспекти цього виду музично-виконавської діяльності.

З погляду наукового освоєння специфіки практичної діяльності концертмейстера, який працює з вокалістами, особливо цінними стали ті книжки, що фіксують емпіричний досвід видатних майстрів концертмейстерського мистецтва і які мають світову славу (відомі видання Є. Шендеровича, Дж. Мура і В. Чачави). Найбільш широко, як відомо, представлена література, яка досліджує методичні питання формування професійної майстерності концертмейстера, методи навчання і виховання його професійних якостей. Ця область дослідницьких інтересів була пріоритетною за радянських часів, загалом, педагогічні аспекти концертмейстерства стали найбільш раннім напрямом його теоретичного осмислення. У даному проблемному полі можна виділити свої спеціальні напрями, які пов'язані з поділом концертмейстерської практики на вузькопрофільні області, як-от: робота з вокалістами, хором чи інструменталістами. У кожному із зазначених напрямів висвітлюються окремі специфічні питання, які пов'язані з особливостями виконавської взаємодії. До того ж досить великий об'єм літератури з даного питання класифікується за типами дослідницької праці: роботи монографічного типу, дисертаційні дослідження, статті, методичні посібники та розробки.

Досить розвинута нині культурологічна проблематика, пов'язана із «загальними» питаннями концертмейстерського мистецтва: історичними аспектами його розвитку, особливостями розвитку цього виду музичної діяльності в тій чи іншій країні або виконавській традиції, взаємозв'язку його із соціально-культурним контекстом тієї чи іншої епохи тощо. Серед спеціальної літератури такого роду можна відзначити окремі розділи навчального посібника Л. Повзун, присвячені історії камерних інструментально-ансамблевих жанрів, дисертації І. Польської, А. Юдіна, Н. Мельникової, В. Бабюк, статті І. Польської, Н. Равчєєвої, Т. Молчанової. Останніми роками все частіше з'являються публікації, які звернені до теми побутування музично-виконавської діяльності концертмейстера в сучасних культурних умовах. Так, наприклад Т. Молчанова у своїй статті розглядає дуже важливе питання про статус піаніста-концертмейстера в сучасній музичній практиці, аргументує позитивну тенденцію визнання високої значущості концертмейстера в музично-творчому процесі. Одним із вагомих аргументів в даному разі, на думку автора статті, стає підтримка цього статусу на сучасних вокальних та інструментальних конкурсах, а також створення спеціальних конкурсів, на яких оцінюється майстерність концертмейстера. Саме в таких акціях реалізується сучасний соціокультурний контекст, у якому живе мистецтво піаніста-концертмейстера [4].

Одним із найактуальніших напрямів у вивченні концертмейстерства є психологічні аспекти музично-виконавської діяльності концертмейстера. Цей аспект концертмейстерської практики викликає особливий інтерес, оскільки психологічні механізми взаємодії в

ансамблевому виконавстві лежать в основі гармонійного поєднання окремо взятих творчих одиниць – соліста і концертмейстера. Так, до психологічних аспектів музично-виконавської діяльності концертмейстера і психологічного компоненту його професійної компетентності зверталися такі автори, як А. Люблінський, Є. Шендерович, О. Островська, О. Коробова, А. Григор'єв, М. Сидорова, І. Бутова. У процесі розгляду психологічних аспектів діяльності концертмейстера дослідники слушно відзначають, що «<...> у ряду багатьох музичних професій концертмейстерство найбільш вимогливе до універсальних комунікативних здібностей. Невипадково якості, що характеризують майстерність концертмейстера, які в методичній літературі називають «особливим чуттям», «концертмейстерською інтуїцією», «концертмейстерською жилкою», відносять не стільки до виконавських або педагогічних, скільки до психологічних властивостей» [5, с. 3].

Зазначені психологічні нюанси особистості концертмейстера, як показує практичний досвід, часто залежать від особливого складу мислення, результатом якого стає здатність прогнозувати різні сторони творчого і педагогічного процесу. В остаточному підсумку йдеться про певну функцію професійної діяльності, яка корелює і концертмейстера, студента і педагога, більш досвідченого професіонала, наставника й учня. Ця функція – прогностична – є найважливішим компонентом у структурі професійної діяльності концертмейстера, який забезпечує доцільність і продуктивність певного алгоритму практичних дій, спрямованих на досягнення творчого (художнього) результату.

Прогностичні здібності як спеціальний аспект професійної діяльності завжди були об'єктом психологічних досліджень. Видатні психологи Б. Ломов і Є. Сурков розглядали їх як механізм випереджального відображення дійсності. У широкому контексті психологічної теорії антиципації (здатності суб'єкта діяти й ухвалювати рішення з певною часопросторовою настановою щодо очікуваних, майбутніх подій), дослідники-психологи обґрунтовують регулятивну функцію прогностичного елементу, який «забезпечує готовність до подій, запобігання їх у поведінці і плануванні дій» [2, с. 123]. Відома дослідниця в галузі педагогічної психології Л. Регуш доводить, що у структурі прогностичних здібностей можна виділити конкретні якості розумових процесів, як-от аналітичність, глибина, усвідомленість, гнучкість, перспективність і доказовість мислення. Рівень розвитку цих якостей забезпечує ефективність прогностичної діяльності особистості [6].

У професійній діяльності педагога-концертмейстера у вокальному класі питання про здатність прогнозування як спеціальної якості особистості є досить актуальним [3]. Оскільки саме ця сторона педагогічної роботи концертмейстера безпосередньо пов'язана із психологічною взаємодією піаніста і співака, від якої залежить загальний перебіг виконавського процесу, його творчий результат. Причому спектр цієї взаємодії надзвичайно широкий: від уміння вловити миттєвий настрій вокаліста і підлаштуватися до нього, а також коригувати його до чітких і раціональних практичних дій на підставі знання про виконавські якості та здібності студента.

Вплив здатності прогнозування, яка є основним психічним елементом прогностичної функції людської діяльності, загалом на її успішність, доведено в цілій низці досліджень. Так, наприклад, видатний російський психолог А. Брушлінський під час вивчення прогностичної функції розумової діяльності довів, що саме передбачення шуканого визначає економічність, обґрунтованість і правильність рішення [2]. У процесі аналізу умов високих досягнень у педагогічній діяльності відомий психолог і педагог О. Бодальов також акцентує увагу на вирішальній ролі здатності вчителя прогнозувати дії, учинки учнів у процесі навчання. «У визнаного знавця людей зі спостережливістю тісно межує особлива форма інтуїції, яка полягає у здатності даної людини на основі швидкої оцінки характеристики зовнішності і поведінки людей визначити їхню внутрішню суть, майбутні дії» [1, с. 102].

Обговорюваний аспект професійної діяльності піаніста-концертмейстера у класі вокалу безпосередньо пов'язаний зі спільною творчістю співака й піаніста, що заснована на прогнозуванні художнього результату (у термінології О. Коробової [5, с. 140]). Саме цей «стратегічний» вектор педагогічного процесу і виконавської співтворчості можна розглядати як найголовніший атрибут концертмейстерського мистецтва. Якщо комплексно підходити до прогнозування як невід'ємного компоненту творчої діяльності концертмейстера, то її можна розуміти як абсолютно особливий вид художньої діяльності, суть якого полягає в розпізнаванні і підтримці творчих намірів та ініціатив партнерів у процесі спільного музичування.

Здатність до прогнозування виражається на різних рівнях діяльності концертмейстера: розумовому, емоційно-психологічному, вербальному та практично-дієвому.

В основі першого із зазначених рівнів – специфічні особливості розумового складу особистості піаніста-концертмейстера, які зумовлюють тип його мислення. Для такого типу показові аналітичність, усвідомленість, гнучкість і перспективність – саме ці параметри, на думку психологів, формують прогностичні можливості людини. В умовах музично-виконавської діяльності зазначені розумові особливості проєктуються на способи досягнення поставлених цілей і завдань у процесі освоєння музичного твору і концертного виступу.

Аналітичність мислення концертмейстера в цьому плані відіграє провідну роль, оскільки здатність до адекватної, усвідомленої оцінки виконавських здібностей, навичок і можливостей студента-вокаліста, особливостей психологічного складу його натури і характеру безпосередньо пов'язана зі способами і прийомами досягнення педагогічних цілей. Уміння «розкласти» виконавський тип вокаліста на складові елементи – це запорука успішної педагогічної та творчої діяльності концертмейстера: кожен із цих елементів повинен бути усвідомлений як «вихідна одиниця», яка потенційно може «працювати» на художній результат. Аналітичність як розумова якість концертмейстера дозволяє також успішно реалізувати загальну схему вирішення того чи іншого завдання, у якій традиційно виділяють шість послідовних етапів: визначення навчальної мети, тобто об'єктивних підстав того невідомого способу, який відповідав би заданій ситуації; практичне перетворення цієї ситуації, виявляє зв'язок між умовами і шуканим способом здійснення дії; аналіз, що дозволяє встановити цей зв'язок; узагальнення результатів аналізу у формі моделі; контроль і оцінка встановленого загального способу; його конкретизація.

Гнучкість же мислення концертмейстера дає можливість чуйного реагування на нестандартні співвідношення цих елементів (мотивований, але психологічно нестабільний, технічно оснащений, але немотивований тощо), уникати непродуктивних дій і психологічно дискомфортних ситуацій у творчому процесі. Перспективність мислення можна розглядати узагальнюючим чинником, який вбирає в себе вищезгадані, підпорядковує їх передбаченням кінцевого результату взаємодії концертмейстера і вокаліста.

Емоційно-психологічний рівень базується на емоційній чуйності і мобільності психічних реакцій концертмейстера, тобто на тих показниках особистості, які забезпечують принципову залученість у процес взаємодії зі співаком, у його персональну емоційно-психологічну орбіту. Без цього чинника неможлива повноцінна співпраця під час навчання, а в концертних виступах і поготів. Уміння «почути» психологічний стан вокаліста, спрямувати його у відповідне педагогічному та концертно-виконавському процесам русло, переходити з одного емоційного стану в інший є найважливішими складовими частинами професійної діяльності піаніста-концертмейстера, що працює з вокалістами. Вони безпосередньо залежать від його психологічного складу і широти емоційного спектра, які часто пов'язують із мобільністю психічних реакцій.

Вербальний рівень реалізації прогностичної функції передбачає особистісну здатність концертмейстера до адекватного словесного оформлення навчальних цілей і завдань як складових частин педагогічного процесу. На цьому рівні задіяні розумові параметри, про які говорилося вище: рівень конкретизації понять і образних асоціацій, якими концертмейстер користується під час занять, безпосередньо залежить від його аналітичних здібностей, а також від усвідомленості музичного змісту вокального твору і виконавських навичок студента. Гнучкість же мислення зумовлює принцип «адаптації» образно-змістовного сенсу музики до індивідуального сприйняття студента і його психічних реакцій. Тому особливості мислення концертмейстера забезпечують продуктивність вербального компоненту взаємодії педагога-концертмейстера і студента-вокаліста. Чітко сформульовані завдання і цілі, у свою чергу, налаштовують студента на активну позицію подолання труднощів і усвідомленого розуміння тих чи інших механізмів виконавського процесу.

Практично-дієвий рівень утілюється у принципі «моделювання» та створення різноманітних ситуацій і умов, які можуть сприяти успішній реалізації виконавської практики студента та його індивідуально-особистісних професійних якостей. Тут ідеться про прогнозування психологічних реакцій, які моделюють поведінку студента під час індивідуальних занять та концертних виступів. І цей рівень реалізації прогностичної функції концертмейстера в його професійній діяльності також прямо залежить від його розумових характеристик: оскільки й усвідомленість, і гнучкість, і перспективність, зрештою, «працюють» на створення адекватних до індивідуальної особистості студента-вокаліста умов його професійної реалізації. Ці умови залежать від конкретних практичних дій концертмейстера, які спрямовані на створення того чи іншого ситуативного комплексу, що надає можливість досягнути бажаного художнього результату.

Висновки. Прогностичні здібності та навички є найважливішим структурним компонентом професійної компетентності концертмейстера, за допомогою якого здійснюється багаторівнева взаємодія піаніста і вокаліста. Ця взаємодія забезпечує доцільність вирішення поставлених завдань, досягнення цілей у процесі навчання студентів, успішність концертної практики. Здатність до прогнозування виражається на таких рівнях діяльності концертмейстера: розумовому (аналітичність, усвідомленість, гнучкість і перспективність мислення), емоційно-психологічному (емоційна чуйність і мобільність психічних реакцій), вербальному (адекватне словесне оформлення цілей і завдань), практично-дієвому (створення ситуативного комплексу). Прогностична функція діяльності концертмейстера є спеціальним системним явищем, яке орієнтоване на досягнення «художнього результату».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодалев А. Личность в общении. Москва : МГУ, 1983. 272 с.
2. Брушлинский А. Мышление и прогнозирование. Москва : Знание, 1979.
3. Демидова В. Прогностичний компонент у професійній діяльності педагога : навчально-методичний посібник. Одеса : Південний науковий центр АПН України, 2007. 168 с.
4. Молчанова Т. Мистецтво піаніста-концертмейстера в соціокультурному контексті сучасності. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.
5. Островская Е. Психологические аспекты деятельности концертмейстера в музыкально-образовательной сфере инструментального исполнительства : дис. ... канд. искусств.: 17.00.02. Тамбов, 2006. 233 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskie-aspekty-deyatelnosti-kontsertmeistera-v-muzykalno-obrazovatelnoi-sfere-ins>.
6. Регуш Л. Психология прогнозирования: способность, ее развитие и диагностика. Киев : Вища школа, 1997. 88 с.

REFERENCES

1. Bodalev, A. (1983). Personality in communication. M.: Moscow State University [in Russian].
2. Brushlinsky, A. (1979). Thinking and forecasting. M.: Knowledge [in Russian].
3. Demidova, V. (2007). The prognostic component in the professional activity of the teacher: a training manual. Odessa: Southern Scientific Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
4. Molchanova, T. (2013). Art of the pianist-concert master in the socio-cultural context of the present. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64
5. Ostrovskaya, E. (2006). Psychological aspects of the accompanist's activity in the musical educational sphere of instrumental performance: dis.... cand. art history, specialty 17.00.02 – Musical art. Tambov [in Russian].
6. Regush, L. (1997). Prediction psychology: ability, its development and diagnostics. Kiev: Graduate School [in Ukrainian].